

VOORAF

DICK DE JONG

Het is zomer. Met warme dagen en ook met minder warme dagen en regen. Dat laatste mag er volgens de meeste boeren wel eens wat meer en vooral met meer regelmaat vallen. Maar dat hebben wij als mensen niet in de hand en dat is maar goed ook. Zonder die kunde is er al voldoende geharrewar. Bijvoorbeeld zoals nu de koe ineens weer de schuld krijgt van de opwarming van de aarde... Wat of wie zal over drie maanden de nieuwe zondebok zijn? In elk geval doen de verschrikkelijk grote bosbranden in Siberië en in Brazilië geen goed aan dit probleem. Bovendien bedreigen die de 'groene longen' van de wereld, die zo hard nodig zijn om het leven hier op aarde van voldoende zuurstof te voorzien.

Deze zomer ben ik weer eens naar een land geweest waar nog heel mooie boerderijen te vinden zijn: Oostenrijk. Daar zie je dezelfde ontwikkeling als bij ons. Ook daar wordt de leegstand onder de boerderijen zichtbaar. Maar anders: de bedrijfsgebouwen zijn bijna allemaal nog in gebruik, maar de boerenwoningen, die in dat land meestal losstaand zijn, staan leeg. De boer woont ergens in de buurt. Waar, dat kun je zien aan een tractor voor de deur.

Een foto van een boerderij uit de Krimpenerwaard. Het goed bekijken van deze foto levert een heleboel informatie op: Het lijkt van oorsprong een kleine boerderij te zijn geweest, waar later een grote schuur is achter geplaatst, voor meer vee en vooral veel hooi, zoals uit de hoogte van het gebouw blijkt. Daarachter is later weer een nieuwe schuur gebouwd, omdat er nog meer ruimte nodig was. Ook voor het wooncomfort is gezorgd; vandaar het dakraam. Tenslotte staan er daar nog telefoonpalen, niet voor de telefoon, maar voor de elektriciteit.

COLUMN

HENK BOVEKERK SR

KLUITENRIJF

Zomaar een zaterdagmiddag in de zomer, een ritje door de streek over onze prachtige weggetjes en over de eigentijds geplaveide dijken langs de Lek.

Overall monumentale boerderijen: als parels aan de plattelandskroon. En ook boerenbouwwerken, dramatisch aangetast door de tand des tijds met een bijna eeuwig verlangen naar de bekwame hand van restaurateurs. In elk dorp vind je wel hofsteden waarvoor je een zak geld zou willen vragen om te conserveren wat bewaard zou moeten blijven.

Een zonnige middag, vanaf de Lekdijk neerzien op erg oude boerderijen met prachtige rieten daken. Met grote bewondering volg ik altijd het werk van rietdekkers. Hun vakmanschap moet je met een hoge ranking noteren!

Steile stoepen en erven met grint. En warempel is daar een vrouw bezig om het onkruid tussen de biggels weg te halen. Als een eindakkoord, met de kluitenrijf in de hand, om de biggels in het gelid te leggen voor de genakende zondag.

DE MELKBOER

INLEIDING

De veehouderij zorgt voor een aantal producten voor de voedselvoorziening. Naast kaas, boter en vlees - en nog heel veel meer - is dat de melk, die de koe geeft. Die melk verkocht de boer vroeger zelf, aan de boerderij, of hij ging het uitventen in de buurt. Sommige boeren gingen zich specialiseren in het verkopen van melk en werden dan melkboer van beroep, of zoals dat in de stad heet, melkman of melkslijter. Dit was vroeger een veel voorkomend beroep, vooral in de steden. Vanaf halverwege de negentiende eeuw werd het gebruikelijk dat de melkman dagelijks van het platteland naar de stad trok om zuivelproducten bij de mensen te leveren.

Terugkomst van het melken.

Ook op het platteland was de melkboer een bekend figuur. In de tijd dat de werkzaamheden zich ten gevolge van een groeiende economie gingen specialiseren, togen de mensen niet langer elke dag naar een boerderij in de buurt, maar kregen zij hun melk geleverd door de melkboer, die elke dag langs de deur kwam. In de stad vaak ook op zondag en op het platteland soms op zaterdag twee keer, om ook op zondag verse melk te hebben. Die vele dagelijkse leveringen waren nodig omdat de mensen over het algemeen nog niet beschikten over een eigen koelkast.

DE MELKBOER

Tot ongeveer 1970 gingen melkboeren langs de huizen om melk te verkopen. De melkboer stopte bij bijna elk huis. Bij sommige huizen stond een pannetje of een melkkoker voor de deur, wat de melkboer pakte en ermee naar zijn kar met melk-

bussen liep. Met een grote speciale maatbeker schepte hij melk uit de melkbus en gaf het gevulde pannetje of melkbus aan af aan de vrouw, die daar woonde. Die zette het in de kelder of de koelkast. Maar voordat die melk werd gebruikt, moest deze eerst nog worden gekookt om te steriliseren. Dat gebeurde in een melkkoker, waarbij het van belang was dat er goed werd opgelet, wat anders kookte de melk over. Dat gaf een boel extra schoonmaakwerk en het scheelde kostbare melk, die nodig was voor in de koffie of om pudding van te koken.

De melkboer reed iets verder en stopte bij de burens om dezelfde handeling te verrichten. In een boekje schreef hij hoeveel melk hij aan iedereen had gegeven en telde dat aan het eind van de week bij elkaar op. Als hij op zaterdag langs kwam, rekende hij af. Dat was gemakkelijk, want dan beschikte de huisvrouw over het weekloon dat haar man van zijn werk had meegekregen.

NAAR DE STAD

De melkman kwam in opkomst in de tweede helft van de negentiende eeuw. Dat was een periode waarin veel mensen verhuisden van het platteland naar de stad. Daar konden de mensen hun melk niet meer dagelijks op de boerderij halen, dus kwam de boer naar de stad met dagverse zuivelproducten. Melk werd vaak rechtstreeks door de boer naar de stad gebracht. Daar aangekomen werd de melk door de boer rondgebracht met de transportfiets, hondenkar en later bakfiets. Onder melkmannen bestond veel concurrentie, melk was immers een product wat iedereen nodig had.

Naar de grotere steden werd de melk vaak met een boot vervoerd. Rond Amsterdam voeren melkschuiten, snelle schepen, die speciaal ontwikkeld waren voor het vervoeren van vaten met melk.

De melk werd daar direct na aankomst verkocht door melkmeisjes en melkmannen. Zij vervoerden de melkvaten verder op wagens en karren en verkochten de melk rechtstreeks aan huis.

Melkboer Chiel de Jong in de Peulenstraat in Neder-Hardinxveld (schilderij van Bram de Jong).

PLATTELAND

Tot eind negentiende eeuw werd in veel dorpen de melk door een melkveehouder zelf aan huis gebracht. De melk werd vervoerd in houten vaten, die vaak met slootwater werden schoongemaakt. Het rondventen van de melk ging in eerste instantie lopend, waarbij de melkboer aan beide kanten een melkemmer droeg, dat was opgehangen aan een juk. Later kwam de hondenkar in zwang. Op dat moment was in de stad al een transportfiets in gebruik, met een houten bak en soms

een laag plateau waarop twee bussen konden staan. Na de hondenkar, verscheen ook die in de dorpen in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden. Er werd ook wel gevent met paard en wagen, gevolgd door de 'ijzeren hond' en tenslotte de gemotoriseerde SRV-wagen. De melkboer was toen inmiddels ook op het platteland gepromoveerd tot melkman (en kruidenier tegelijk).

MELKFABRIEK

Eind negentiende eeuw veranderde er veel voor in de melkhandel, toen de zuivelfabrieken ontstonden. In deze melkfabrieken werd een deel van de productie en de verdere distributie van de melkveehouders overgenomen. In 1879 kwam Nederlands eerste zuivelfabriek, Freia, in Friesland. In deze fabriek werd met gebruik van stoommachines op meer efficiënte wijze kaas en boter gemaakt.

De zuivelfabrieken gingen de concurrentie aan met de kleine melkveehouders die tegelijkertijd ook opereerden als melkboeren. De zuivelfabrieken werkten met melkslijters in loondienst en gingen veel hygiënischer te werk. Vanaf de jaren dertig verloren veel boeren hun onafhankelijkheid aan de grote zuivelfabrieken. Naast efficiëntie speelde ook de steeds meer uitgebreide regelgeving hier een rol in. In de loop van de twintigste eeuw legde de overheid de melkboeren steeds meer regels op om de kwaliteit en de hygiëne van de melk te waarborgen. Het werd voor de zelfstandige melkveehouder steeds lastiger om te blijven bestaan. Ook de steeds strengere wet- en regelgeving speelde daarbij een rol.

REGELGEVING

Dit laatste was nodig om de gezondheid en de kwaliteit van de melk te waarborgen. Al in de negentiende eeuw was duidelijk dat melk de veroorzaker was van veel epidemieën, zoals tyfus, difterie en tbc, door de slechte hygiëne. In 1925 werd de melkkeuring verplicht. De Zuivelwet van 1932 regelde het vaststellen van de melkprijzen, stelde eisen aan de vakbekwaamheid van de melkboer en introduceerde een uitgebreid stelsel van vergunningen met premies voor een hygiënische bedrijfsvoering. In 1935 kwam er een ventverbod voor de zondag. De litermaten die de melkboer gebruikte moesten regelmatig worden geijkt. Ook dat was nodig, want sommige melkboeren waren berucht vanwege hun geknoei.

Bus met twee melkpinten.

Melkkoker.

OORLOGSJAREN

Tijdens de Duitse bezetting van Nederland kwam de overheid, zonder de last van parlementaire bemoeienis, tot een sterke regulering van de melkhandel. Zo werd bepaald dat melk niet meer rechtstreeks door de boer aan gebruikers geleverd mocht worden. De koeienboeren moesten kiezen tussen voortzetting van de boerderij of de melkhandel. De meesten kozen in de onzekere oorlogsomstandigheden voor de boerderij. In het Melkstandaardisatiebesluit 1940 werd standaardisatie van het melkvetgehalte van consumptiemelk wettelijk verplicht gesteld op 2,5% voor volle melk. Onbewerkte melk bevat ongeveer 3,85% melkvet, afhankelijk van vee-stapel en seizoenen. Tegelijk met de standaardisatie werd uit oogmerk van preventieve gezondheidszorg pasteurisatie van de melk ingevoerd. Dit maakte het product vrij van eventuele ziektekiemen en ook langer houdbaar. Voor gebruik diende de klant de melk dan nog te steriliseren door ze te koken.

SANERING

Na de Tweede Wereldoorlog werd de melkhandel gesaneerd. Iedere melkslijter kreeg een exclusieve wijk toebedeeld. Voor veel melkboeren was dit een aanleiding om te stoppen met hun bedrijf.

De geschiedenis van de melkbezorging.

Vanaf 1967 kreeg de melkman concurrentie van de opkomende supermarkten, die vanaf dan ook melk mochten verkopen. Het aandeel van de melkhandelaren daalde van meer dan 90% tot 20% in 1984. Sommige melkhandelaren breidden hun melkhandel uit met kruidenierswaren, sommigen in de vorm van een rijdende winkel, de SRV-wagen. Een van de eerste supermarkten in Nederland werd in 1953 door melkboer Dirk van den Broek in Amsterdam geopend.

Bij melkfabriek De Graafstroom.

BOERENLEVEN IN DE KUNST

De Nederlandse kunstschilder Jan Willem van Borselen (Gouda 20 september 1825 – Den Haag 24 september 1892) was een Nederlands kunstschilder, die behoorde tot de Haagse School. Hij was een zoon van de onderwijzer en directeur van het Waalse weeshuis te 's-Gravenhage Pieter van Borselen (ook niet onver-

dienstelijk schilder van landschappen en stadsgezichten) en Cornelia van den Ing. Op 13 mei 1863 trouwde hij te 's-Gravenhage met de toen twintigjarige Anna Josina Gerardina Doeleman. Jan Willem was een leerling van zijn vader en van Andreas Schelfhout.

Jan Willem van Borselen 1825-1892): Gezicht op riviertje de Vlist.

Van Borselen is vooral bekend om zijn winderige Hollandse polderlandschappen met water en bomen. Naarmate de schilder zich ontwikkelde, kregen de grote verzamelaars belangstelling voor zijn werk. Tot zijn bewonderaars behoorden koning Willem III en koningin Emma. Zij stimuleerden Jan Willem, kochten zijn werk en nodigden hem uit te komen logeren op Paleis Het Loo om te schilderen in de omringende bossen. De werken van Jan Willem vonden hun weg naar vele particuliere verzamelingen en naar de collecties van toonaangevende musea, zoals het Rijksmuseum te Amsterdam, Museum Boijmans van Beuningen te Rotterdam en het Gemeentemuseum Den Haag.

Hij was lid van de Hollandsche Teekenmaatschappij en Pulchri Studio in Den Haag. Daarnaast bestuurslid van de Société Royale Belge des Aquarellistes en van het Koninklijk Genootschap van Nederlandsche Aquarellisten, waarvan hij medeoprichter was.

Twee andere werken van Jan Willem van Borsele: Kasteel te Bergambacht (l) en koeien in de polder (r).

Wilgenschilder', zo werd Jan Willem van Borselen reeds tijdens zijn leven genoemd. De oerhollandse wilg is veruit de meest voorkomende boomsoort in het werk van de meester, zowel geknot, als in struikvorm of hoog uitgegroeid. Wat opvalt is de frisheid en levendigheid waarmee de natuur op het doek is gezet. De toeschouwer hoort de wind door het riet en de wilgen ruisen en ziet de wolken langs de hemel jagen. Hij staat middenin het landschap.

Als hij aan het werk was verbaasde men zich over zijn geestdrift en uithoudingsvermogen, zo vertelt de historie. In schetsen en olieverfstudies op schilderkistformaat werd in een hoog tempo de natuur op naturalistische wijze vastgelegd. Deze

studies vormden het 'werkkapitaal' dat in het atelier op groter formaat werd 'verzilverd'. Alsof je de wind door de wilgen hoort suizen. Wie een schilderij van Jan Willem van Borselen bekijkt krijgt een gevoel van herkenning. Een herinnering aan een wandeling door de polder, een roeitochtje door de kreekjes, een zeildag op de plassen of een visdagje met vrienden. Er lijkt op zijn schilderijen een wind te waaien, die alles in beweging zet, het water, het riet, de wolken, de bladeren.

OUD EN NIEUW

De beide hier afgebeelde foto's laten een zware klus en hard werken zien.

Op de bovenste is te zien hoe het hooi met de hand geladen wordt, maar het werk staat daarbij ook veel dicht bij de mens dan op de foto eronder, gemaakt in de Krimpenerwaard. Maar niet alleen de afstand van de mens tot het werk, ook de weidsheid van het omliggende land valt op.

ADVERTENTIES

KOOL & VAN DEN TOREN
- deskundig
- vertrouwd
- persoonlijk

Dé makelaardij van de Alblasserwaard

Dorpstraat 63a 2969 AD Oud-Alblas | 0614-691566 | info@koolvandentoren.nl

www.koolvandentoren.nl

DE JONG
BELEIDSADVIES

TEKSTWERK & CO

Informeren naar de mogelijkheden van dienstverlening of tekstverwerking kost in eerste instantie niets meer dan een gesprek... 06-22845889

Lakerveld
ingenieurs- & architectuurbureau

herbestemming, restauratie, renovatie & nieuwbouw

www.lakerveld-rookveld.nl

Herbestemming Maria Johanna Hoeve Noorderloos

Redactie en samenstelling: **TEKSTWERK & CO** - Bureau Tekstwerk | Dick de Jong | djtekst@planet.nl | 06-22845889

BOERDERIJ & ERF
alblasserwaard - krimpenerwaard - vijfheerenlanden

secretariaat: Sluis 57 2964 AT Groot-Amers
0184-661425 of 06-53759618
secretariaat@boerderijnerf.nl
www.boerderijnerf.nl

7 september 2019 FIETSTOCHT
ter gelegenheid van 20-jarig bestaan